

Immaterieel Cultureel Erfgoed

Organisatie
van de Verenigde Naties
voor Onderwijs,
Wetenschap en Cultuur

Immaterieel
Cultureel
Erfgoed

Wat is immaterieel

Wij mogen culturele vitingen delen, die overgeleverd werden van generatie op generatie, die veranderen onder invloed van hun omgevingen en bijdragen aan het ons geven van een gevoel van identiteit en continuïteit...

cultureel erfgoed?

UNESCO en cultureel erfgoed

Sommige dingen willen we graag bewaren voor de volgende generaties. Ze kunnen significant zijn door hun huidige of mogelijke economische waarde, doordat ze bepaalde emoties oproepen, of omdat ze ons het gevoel geven ergens bij te horen – een land, een traditie, een manier van leven. Dat kunnen voorwerpen zijn die we kunnen vastnemen, gebouwen die we kunnen verkennen, liederen die gezongen kunnen worden of verhalen die kunnen verteld worden, ... Al deze 'dingen', welke vorm ze ook hebben, maken deel uit van een cultureel erfgoed. Als we dat erfgoed willen borgen, moeten we een actieve inspanning leveren.

De term 'cultureel erfgoed' is de voorbije decennia wel sterk van inhoud veranderd – deels door toedoen van instrumenten die UNESCO heeft ontwikkeld. Met cultureel erfgoed bedoelen we niet meer alleen tastbare monumenten en collecties van voorwerpen, maar ook allerlei tradities en levende uitingen die we hebben 'geërfd' van onze voorouders en weer doorgeven aan onze nakomelingen. We denken dan aan mondelinge overleveringen, opvoeringen of "podium"kunsten, sociale gebruiken, rituelen, feestelijke gebeurtenissen, kennis en praktijken op het vlak van de natuur en het universum, en kennis en vaardigheden van traditionele ambachten.

Foto: A. Voigt - Foti

Foto: M. Espinosa

Foto: Samuel Kamburapa

Foto: Corine de Haas - Wijk

UNESCO is de enige gespecialiseerde organisatie binnen het systeem van de Verenigde Naties met een specifiek mandaat op het gebied van cultuur. Zij ondersteunt de lidstaten bij de uitwerking en invoering van maatregelen voor het effectief waarborgen van hun cultureel erfgoed. Een van die maatregelen is de goedkeuring van de Conventie betreffende de Borging van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Die conventie was een grote stap voor het ontwikkelen van nieuw nieuw beleid in het veld van het cultureel erfgoed.

🎵🎵🎵🎵 *Isopolifone volksmuziek en -dans* – Albanie

🎭🎭🎭 *Het carnaval van Binche* – België

🎵🎵 *De duduk en zijn muziek* – Armenië

🎨 *Mondelinge en grafische expressie van de Wajapi* – Brazilië

🏠 *Mozaïekvloer in Meknes* – Marokko

Immaterieel cultureel erfgoed

Immaterieel cultureel erfgoed, hoe kwetsbaar ook, speelt een belangrijke rol in het behoud van culturele diversiteit, zeker in deze tijd van toenemende globalisering. Kennis van, en begrip voor, het immaterieel cultureel erfgoed van verschillende gemeenschappen bevorderen de interculturele dialoog en stimuleren het wederzijds respect voor andere manieren van leven.

Het belang van immaterieel cultureel erfgoed is niet zozeer de culturele uiting op zich, maar vooral de rijkdom aan kennis en vaardigheden die erachter schuilgaan, en die van generatie op generatie worden doorgegeven. De sociale en economische waarde van deze overdracht van kennis en kunde is zowel van betekenis voor minderheidsgroepen als voor de meerderheid binnen eenzelfde staat. Die waarde is even belangrijk voor ontwikkelingslanden als voor de ontwikkelde landen.

Immaterieel cultureel erfgoed is:

- **Traditioneel, eigentijds en levend, alles tegelijkertijd.** Immaterieel cultureel erfgoed bestaat niet alleen uit geërfde tradities uit het verleden, maar evengoed uit hedendaagse rurale en stedelijke gebruiken van diverse culturele groepen samen.
- **Inclusief.** Uitingen van immaterieel cultureel erfgoed van bij ons kunnen hetzelfde zijn als die van anderen. Of ze nu van een naburig dorp of van een stad aan de andere kant van de wereld komen, of dat ze werden over- of meegenomen door (groepen) mensen die zich in een andere regio vestigden ... het gaat steeds over immaterieel cultureel erfgoed. Al die uitingen werden overgeleverd van de ene generatie op de andere en evolueerden onder invloed van hun omgeving. Ze

📷 Het carnaval van Barranquilla – Colombia
 📷 Het orale erfgoed van Gelede, Benin – Nigeria en Togo

dragen bij aan ons gevoel van identiteit en continuïteit en vormen een verbinding tussen verleden, heden en toekomst. De vraag of bepaalde gebruiken, tradities, vaardigheden en dergelijke al dan niet specifiek tot deze of gene cultuur behoren, is niet van aan de orde bij het spreken over immaterieel cultureel erfgoed. Immaterieel cultureel erfgoed bevordert de sociale cohesie, stimuleert de vorming van een identiteit en van verantwoordelijkheid, en geeft mensen het gevoel bij een of meerdere gemeenschappen te horen en deel uit te maken van een groter geheel: de maatschappij.

■ **Representatief.** Immaterieel cultureel erfgoed wordt niet alleen naar waarde geschat als een cultureel goed dat moet worden vergeleken en beoordeeld op zijn uitzonderlijke of exclusieve waarde. Het drijft

op gemeenschappen en is afhankelijk van de mensen die hun kennis over tradities, vaardigheden en gebruiken doorgeven aan de rest van de gemeenschap – van generatie op generatie – of aan andere gemeenschappen.

■ **Gemeenschapsgebonden.** Immaterieel cultureel erfgoed kan pas worden benoemd als erfgoed wanneer het als zodanig wordt beschouwd door de gemeenschappen (groepen of individuen) die het voortbrengen, onderhouden en doorgeven. Zonder hun erkenning kan niemand anders bepalen of een praktijk (een gebruik, traditie, vaardigheid, ...) hun erfgoed is of niet.

📷 De Bistrisa Babi, archaische polyfonie, dans en rituelen uit de regio Shoplouk – Bulgarije

📷 Kun qu opera – China
 📷 De Ahellil van Gouara – Algeria

Foto © CHIRPAH

Immaterieel cultureel erfgoed is afhankelijk van de mensen die hun kennis over tradities, vaardigheden en gebruiken doorgeven aan de rest van de gemeenschap – van generatie op generatie – of aan andere gemeenschappen...

Foto © Nationaal Museum van Cambodja

In **Cambodja** vindt er drie tot vier keer per jaar – bij speciale gelegenheden – een optreden plaats van een Khmer-schimmentheater met grote lederen poppen, de Sbek Thom. Dit was oorspronkelijk een belangrijke rituele gebeurtenis, maar ontwikkelde zich vanaf de vijftiende eeuw stilaan tot de kunstvorm zoals we die nu kennen.

Foto © UNESCO/Centrum voor Volkskunde

De Baltische zang- en dansfeesten in **Letland, Estland en Litouwen** bewaren en ontwikkelen de regionale volkstradities. De grootschalige festivals, die meerdere dagen duren, vinden eens in de vijf jaar plaats in Letland en Estland, en eens in de vier jaar in Litouwen. Dit biedt een kans tot optreden voor meer dan 40.000 zangers en dansers, voornamelijk amateurs.

Foto © Ministerie van Cultuur van Madagaskar

De Zafimaniry-gemeenschappen op **Madagaskar** staan bekend om hun kennis en vaardigheden op het vlak van hout en bomen, gaande van bosbouw en houtconstructies tot de kunstzinnige bewerking van zowat alles houten oppervlaktes, zowel kunst- als gebruiksvoorwerpen in hout.

Foto © Luperón, Argentinië

In de meeste regio's van **Mexico** wordt de tijdelijke terugkeer van overleden familieleden en geliefden gevierd op de Día de los Muertos (de dag van de doden). Het is een mengeling van pre-Spaanse religieuze rituelen en katholieke feesten. Deze feestdag vindt plaats eind oktober of begin november en valt samen met de jaarlijkse oogst van de maïs, het belangrijkste gewas van dit land.

Foto © J.K. Wikicambal

De productie van boomschorsdoek in **Oeganda** is gebaseerd op oeroude kennis en een prehistorische techniek die nog ouder is dan de weeftechniek. Boomschorsdoek wordt vooral gedragen bij kronings- en genezingsceremonies, begrafenissen en culturele evenementen, maar wordt ook gebruikt voor gordijnen, muskietnetten, beddengoed en verpakkingen. Met de introductie van katoen door de Arabische handelskaravanen in de 19de eeuw namen de productie en het cultureel en spiritueel gebruik van boomschorsdoek af, maar sinds enkele decennia is deze traditie weer in opmars.

De borging van een levend erfgoed

Net zoals iedere vorm van cultuur, is ook immaterieel cultureel erfgoed constant in verandering en ontwikkeling en wordt het door elke generatie verrijkt. Toch worden vele uitingen van immaterieel cultureel erfgoed bedreigd door de almaar toenemende globalisering, de culturele homogenisering en door een gebrek aan steun, waardering en begrip. Als immaterieel cultureel erfgoed niet wordt gekoesterd, bestaat het gevaar dat het een stille dood zal sterven, of enkel bewaard blijft als 'iets uit het verleden'. Door het te bewaren en door te geven aan de volgende generaties, blijft het leven en kan het verder groeien, veranderen en ontwikkelen.

Om immaterieel cultureel erfgoed te kunnen borgen, moeten we andere maatregelen nemen dan bijvoorbeeld voor het behoud van monumenten, historische sites of natuurgebieden. Om immaterieel erfgoed in leven te kunnen houden, moet het een wezenlijke rol spelen binnen een cultuur of gemeenschap, moet het regelmatig worden uitgeoefend en worden aangeleerd aan volgende generaties.

Foto © CULTNET

➊ Het Al-Sirah Al-Hilaliyyah Epos – Egypte

➋ De samba de Roda do Recôncavo uit Bahia – Brazilië

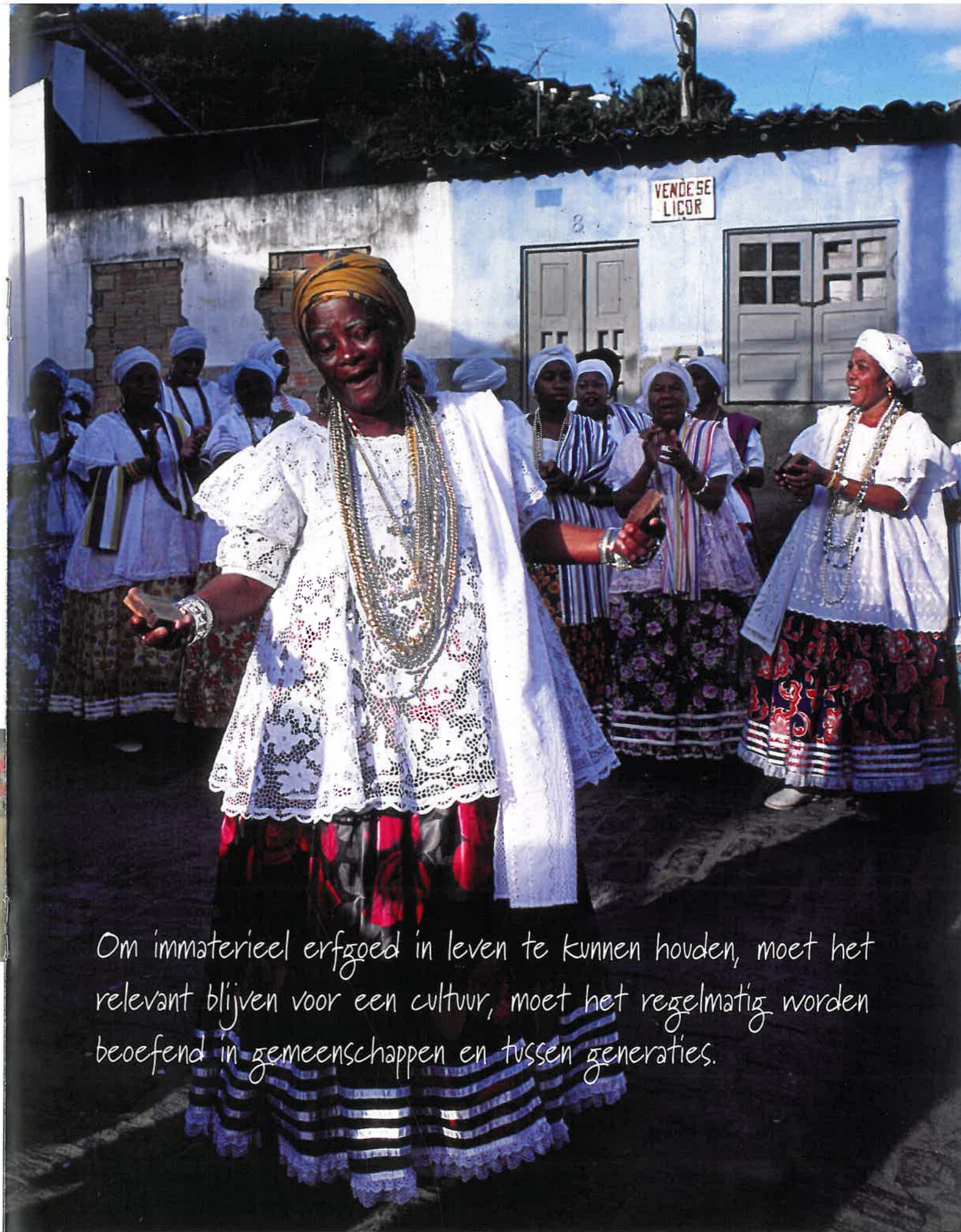

Foto © Lutz Seifert / UNESCO

Om immaterieel erfgoed in leven te kunnen houden, moet het relevant blijven voor een cultuur, moet het regelmatig worden beoefend in gemeenschappen en tussen generaties.

Gemeenschappen en groepen over de hele wereld die deze tradities en gebruiken in de praktijk brengen, hebben elk hun eigen manier of systemen om hun kennis en vaardigheden door te geven. Die overlevering gebeurt meestal mondeling eerder dan via geschreven teksten. Daarom moeten die gemeenschappen, groepen en/of individuen die dergelijk erfgoed dragen altijd zelf actief worden betrokken bij de borging van hun erfgoed.

Sommige elementen van immaterieel cultureel erfgoed zullen zonder die borging ongetwijfeld verdwijnen of sterven. De vraag is echter: hoe kunnen we dit erfgoed, dat deel uitmaakt van een levende cultuur en dus voortdurend in beweging is, beheren en behouden zonder het te bevriezen of te trivialisieren? Borgingsmaatregelen zijn gericht op het verzekeren van leefbaarheid, de voortdurende hercreatie en transmissie. De borging moet zich dus vooral richten op het proces van de overdracht en communicatie tussen generaties, en niet zozeer op de productie van concrete uitingen van immaterieel cultureel erfgoed, zoals een dansoptreden, een lied of een muziekinstrument of een ambachtelijk product.

Met andere woorden: borgen betekent ervoor zorgen dat immaterieel cultureel erfgoed een actief onderdeel van het leven van vandaag blijft, dat wordt doorgegeven voor het leven van generaties van morgen. Beschermende maatregelen moeten dus gericht zijn op de levensvatbaarheid, de ontwikkeling en de overdracht van het erfgoed. Mogelijke initiatieven zijn: het onderzoek naar en de identificatie en documentatie van het erfgoed; onderzoek, behoud, promotie, versterking en verspreiding ervan, bijvoorbeeld via het (in) formele onderwijs; het doen herleven van verschillende aspecten ervan.

De borging van immaterieel cultureel erfgoed kan ook een belangrijke bron van economische ontwikkeling zijn. Dit betekent niet noodzakelijk dat het gaat om activiteiten die inkomens

Immaterieel cultureel erfgoed omvat orale tradities, podiumkunsten, sociale gebruiken, rituelen, festiviteiten, kennis en kunde op vlak van de natuur en het universum, en kennis van vaardigheden en traditionele ambachten.

Foto © UNESCO / Wes Pafian Keffi

De culturele ruimte van de Gong-cultuur – Vietnam

Het orale erfgoed van Gelede – Benin, Nigeria en Togo

De kunst van de meddah of verhalenvertellers – Turkije

Photo © National Commission of Turkey for UNESCO

moeten genereren, zoals toerisme, want die kunnen soms juist een negatieve invloed hebben op levend erfgoed. Het gaat erom het erfgoed een belangrijkere en sterkere functie te geven binnen de maatschappij en het voorzien van een plaats in economische planning en beleid.

Een conventie voor internationale erkenning

Immaterieel cultureel erfgoed heeft internationale erkenning gekregen als drijvende kracht voor culturele diversiteit. De borging ervan is dan ook een belangrijk aandachtspunt binnen internationale samenwerking.

In 2003 werd de Conventie betreffende de Borging van het Immaterieel Cultureel Erfgoed goedgekeurd door de Algemene Vergadering van UNESCO. Deze conventie is het eerste internationale verdrag dat een wettelijk, bestuurlijk en financieel kader biedt voor de borging van dit erfgoed. Een conventie is een overeenkomst die valt onder het internationale recht, goedgekeurd wordt door de (lid)staten en rechten en plichten vastlegt voor alle betrokken partijen.

De conventie van 2003 is gericht op de borging van immaterieel cultureel erfgoed dat in overeenstemming is met de internationale verdragen op het vlak van mensenrechten, en dat voldoet aan de eisen voor wederzijds respect tussen gemeenschappen en voor duurzame ontwikkeling.

Op nationaal vlak roept de conventie de lidstaten op tot borging van immaterieel erfgoed op het eigen grondgebied, en tot identificatie en beschrijving van dit erfgoed in samenwerking met de betrokken

gemeenschappen, groepen en relevante niet-gouvernementele organisaties (ngo's).

Alle staten die de conventie hebben goedgekeurd, de lidstaten, komen samen in de Algemene Vergadering voor de verkiezing van 24 leden voor het Intergouvernementeel Comité, dat de doelstellingen van de conventie moet promoten en moet toezien op de uitvoering ervan. Dit comité beslist bijvoorbeeld ook welk immaterieel erfgoed moet worden ingeschreven op een van de lijsten van de conventie, over de toekenning van internationale financiële steun en over de verspreiding van goede voorbeeldpraktijken van borging. Wanneer eenzelfde immaterieel erfgoed voorkomt op het grondgebied van meerdere lidstaten, worden die staten aangemoedigd om dit gezamenlijk voor te dragen aan het comité.

Wanneer een bepaald immaterieel cultureel erfgoed wordt geselecteerd door het comité, wordt het ingeschreven op de Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed dat Dringende Borging nodig heeft, of op de Representatieve Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid. De eerste lijst is de belangrijkste omdat die focust op doeltreffende borgingsmaatregelen voor het immaterieel cultureel erfgoed dat met 'uitsterven' is bedreigd (d.w.z. waarvan de ontwikkeling en overlevering in gevaar zijn). Een inschrijving op de representatieve lijst gebeurt vooral om het betreffende erfgoed in de schijnwerpers te zetten, de bewustwording te verhogen en op die manier de dialoog over culturele diversiteit te stimuleren en te getuigen van de menselijke creativiteit.

Slovácko verbůnk, de dans van de rekruten – Tsjechische Republiek

Het comité publiceert eveneens regelmatig een overzicht van programma's, projecten en activiteiten die werden geselecteerd omdat ze het beste de principes en doelstellingen van de conventie weerspiegelen. Deze programma's, projecten en activiteiten kunnen dienen als goede praktijkvoorbeelden en zo bekend worden gemaakt.

Hoewel enkel de regeringen van de lidstaten van de conventie immaterieel cultureel erfgoed kunnen voordragen om op een van de lijsten te worden opgenomen, kan de voordacht uitsluitend gebeuren met de uitdrukkelijke toestemming en de medewerking van de betrokken gemeenschappen of groepen.

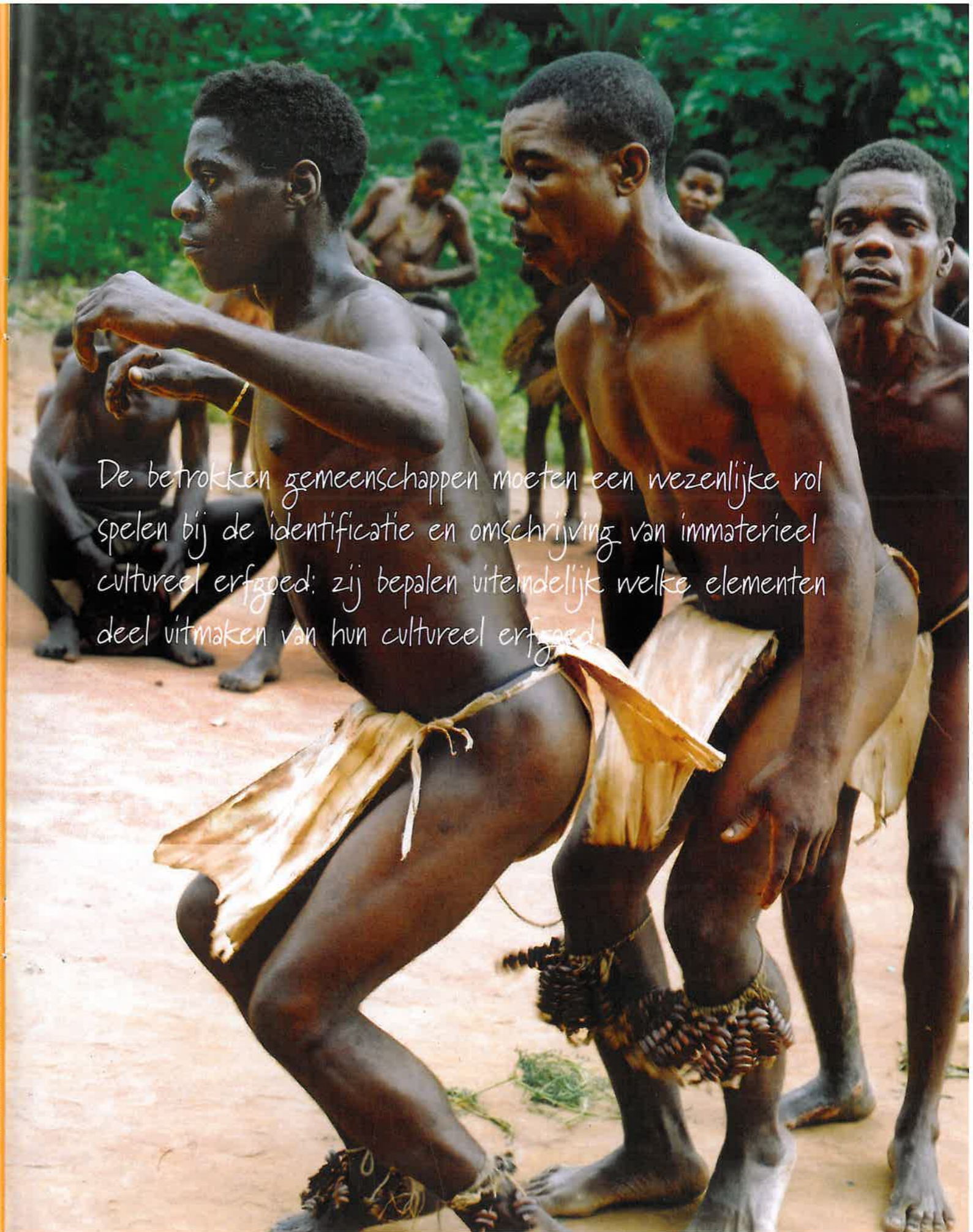
Waar beginnen we?

Net zoals monumenten en kunstwerken kunnen worden geïdentificeerd en verzameld, kan ook immaterieel cultureel erfgoed worden

'verzameld' en geregistreerd. Dat is trouwens de eerste stap die elke lidstaat moet zetten: bepalen en noteren welke elementen en uitingen op hun grondgebied als immaterieel cultureel erfgoed kunnen worden beschouwd, en daarvan een soort inventaris of rapport opstellen. Hierbij spelen de betrokken gemeenschappen of groepen zelf een cruciale rol: zij bepalen uiteindelijk welke elementen tot hun cultureel erfgoed behoren. Een dergelijke inventaris kan dan dienen als basis voor het uitwerken van borgingsmaatregelen.

Een inventaris van het immaterieel cultureel erfgoed van een lidstaat moet alle mogelijke uitingen bevatten, hoe gewoon of ongewoon ze ook zijn, hoeveel of hoe weinig mensen er ook deel aan hebben, hoeveel of hoe weinig effect of invloed ze ook hebben binnen de gemeenschap. Die informatie kan worden opgenomen in de inventaris: in welke mate is het erfgoed verspreid, hoeveel mensen zijn er bij betrokken en hoeveel en welke invloed heeft het op de gemeenschap? Verder is het aan te raden na te gaan welke uitingen of elementen het meest worden bedreigd en dus het dringendst borging nodig hebben. Aangezien immaterieel cultureel erfgoed voortdurend aan verandering onderhevig is, moet zo'n inventaris regelmatig worden geüpdatet.

De conventie ondersteunt de inspanningen van haar lidstaten voor de borging van hun immaterieel cultureel erfgoed. Een lidstaat kan ook een verzoek om internationale steun indienen bij het Intergouvernementele Comité voor de borging van erfgoed dat is ingeschreven op de lijst voor dringende borging, voor het opstellen van een inventaris en voor het uitwerken van programma's, projecten en activiteiten.

De betrokken gemeenschappen moeten een wezenlijke rol spelen bij de identificatie en omschrijving van immaterieel cultureel erfgoed: zij bepalen uiteindelijk welke elementen deel uitmaken van hun cultureel erfgoed.

➔ De polyfone zang van de Aka-pygmeënen – Centraal-Afrika

➔ De culturele ruimte van de broederschap van de Heilige Geest van de Congos de Villa Mella – Dominicaanse Republiek

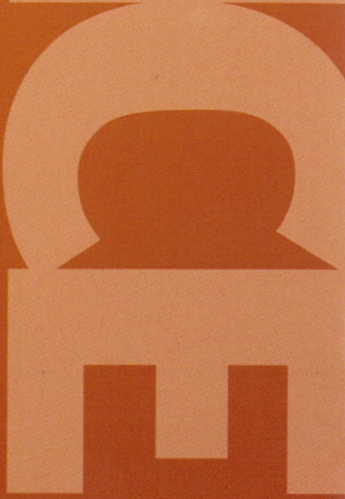
➔ De viering van La Patum de Berga – Spanje

Foto © Manuel Escobedo Grau / UNESCO

Immaterieel
Cultureel
Erfgoed

UNESCO@vlaanderen

UNESCO Platform Vlaanderen vzw

Organisatie
van de Verenigde Naties
voor Onderwijs,
Wetenschap en Cultuur

Immaterieel
Cultureel
Erfgoed

Dit project werd uitgevoerd met steun van de Vlaamse Regering.

De Vlaamse overheid kan niet verantwoordelijk gesteld worden voor de inhoud van deze brochure.

Immaterieel cultureel erfgoed, dat wordt overgeleverd van generatie op generatie, is constant in ontwikkeling, verschaft gemeenschappen en groepen een gevoel van identiteit en continuïteit en bevordert het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit.